

**VIỆN HÀN LÂM KHOA HỌC XÃ HỘI VIỆT NAM
HỌC VIỆN KHOA HỌC XÃ HỘI**

NGUYỄN VĂN CHIỀU

**CHÍNH SÁCH AN SINH XÃ HỘI VÀ VAI TRÒ
CỦA NHÀ NƯỚC TRONG VIỆC THỰC HIỆN CHÍNH SÁCH
AN SINH XÃ HỘI Ở VIỆT NAM**

LUẬN ÁN TIẾN SĨ TRIẾT HỌC

Hà Nội – 2013

**VIỆN HÀN LÂM KHOA HỌC XÃ HỘI VIỆT NAM
HỌC VIỆN KHOA HỌC XÃ HỘI**

NGUYỄN VĂN CHIỀU

**CHÍNH SÁCH AN SINH XÃ HỘI VÀ VAI TRÒ
CỦA NHÀ NƯỚC TRONG VIỆC THỰC HIỆN CHÍNH SÁCH
AN SINH XÃ HỘI Ở VIỆT NAM**

**Chuyên ngành: Chủ nghĩa duy vật biện chứng
và Chủ nghĩa duy vật lịch sử**

Mã số: 62. 22. 80.05

LUẬN ÁN TIẾN SĨ TRIẾT HỌC

Người hướng dẫn khoa học: PGS.TS. Phạm Văn Đức

Hà Nội - 2013

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan đây là công trình nghiên cứu của riêng tôi. Các tài liệu, số liệu trích dẫn trong luận án là trung thực, có nguồn gốc rõ ràng. Những kết luận khoa học của luận án chưa từng được ai công bố trong bất kỳ công trình nào.

Tác giả luận án

Nguyễn Văn Chiếu

MỤC LỤC

PHẦN MỞ ĐẦU	1
Chương 1. TỔNG QUAN VỀ TÌNH HÌNH NGHIÊN CỨU	5
1.1. Những công trình nghiên cứu về "chính sách an sinh xã hội"	5
1.2. Công trình nghiên cứu về "vai trò của nhà nước"	16
Chương 2. CHÍNH SÁCH AN SINH XÃ HỘI VÀ VAI TRÒ CỦA NHÀ NƯỚC TRONG VIỆC THỰC HIỆN CHÍNH SÁCH AN SINH XÃ HỘI: MỘT SỐ VẤN ĐỀ LÝ LUẬN CƠ BẢN VÀ KINH NGHIỆM QUỐC TẾ	25
2.1. Một số vấn đề lý luận cơ bản về chính sách an sinh xã hội	25
2.2. Tính tất yếu, vai trò và yêu cầu đặt ra đối với nhà nước trong việc thực hiện chính sách an sinh xã hội	38
2.3. Thực hiện chính sách an sinh xã hội ở một số nước trên thế giới và kinh nghiệm đối với Việt Nam	49
Chương 3. VAI TRÒ CỦA NHÀ NƯỚC TRONG VIỆC THỰC HIỆN CHÍNH SÁCH AN SINH XÃ HỘI Ở VIỆT NAM HIỆN NAY	66
3.1. Quá trình hình thành và nội dung chính sách an sinh xã hội ở Việt Nam hiện nay	66
3.2. Một số thành tựu thể hiện vai trò của Nhà nước trong việc thực hiện chính sách an sinh xã hội ở Việt Nam hiện nay	77
3.3. Một số hạn chế của Nhà nước trong việc thực hiện chính sách an sinh xã hội ở Việt Nam hiện nay	93
Chương 4. BỐI CẢNH, PHƯƠNG HƯỚNG VÀ NHỮNG GIẢI PHÁP CHỦ YẾU NÂNG CAO VAI TRÒ CỦA NHÀ NƯỚC TRONG VIỆC THỰC HIỆN CHÍNH SÁCH AN SINH XÃ HỘI Ở VIỆT NAM HIỆN NAY	107
4.1. Bối cảnh và phương hướng nâng cao vai trò của Nhà nước trong việc thực hiện chính sách an sinh xã hội ở Việt Nam hiện nay	107
4.2. Những giải pháp chủ yếu nâng cao vai trò của Nhà nước trong việc thực hiện chính sách an sinh xã hội ở Việt Nam hiện nay	116
KẾT LUẬN	143
CÁC CÔNG TRÌNH NGHIÊN CỨU KHOA HỌC ĐÃ CÔNG BỐ	146
DANH MỤC TÀI LIỆU THAM KHẢO	147
PHỤ LỤC	

DANH MỤC TỪ VIẾT TẮT

ASXH:	An sinh xã hội
BHTN:	Bảo hiểm thất nghiệp
BHXH:	Bảo hiểm xã hội
BHYT:	Bảo hiểm y tế
KTTT:	Kinh tế thị trường
KT - XH:	Kinh tế - xã hội
NXB:	Nhà xuất bản
TGXH:	Trợ giúp xã hội
ƯĐXH:	Ưu đãi xã hội
XHCN:	Xã hội chủ nghĩa

PHẦN MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài

Quyền được hưởng ASXH là một trong những quyền cơ bản và là một đòi hỏi chính đáng xuất phát từ nhu cầu phòng tránh rủi ro của con người. Tuyên ngôn Nhân quyền của Liên hợp quốc ngày 10/12/1948 đã ghi nhận: *Tất cả mọi người với tư cách là thành viên của xã hội có quyền hưởng ASXH. Quyền đó đặt cơ sở trên sự thoả mãn các quyền về kinh tế, xã hội và văn hoá cần thiết cho sự tự do phát triển cá nhân.* Để cụ thể hoá quyền được hưởng ASXH, tổ chức Lao động quốc tế đã khẳng định *"ASXH là sự bảo vệ mà xã hội cung cấp cho các thành viên của mình thông qua một loạt các biện pháp công cộng, nhằm chống lại những khó khăn về KT - XH do bị ngừng hoặc bị giảm thu nhập, gây ra bởi ốm đau, thai sản, tai nạn lao động, thất nghiệp, thương tật, tuổi già và chết; đồng thời, bảo đảm chăm sóc y tế và trợ cấp cho các gia đình đông con"* [24, tr.9-10].

Nhằm hiện thực hoá nhu cầu phòng tránh rủi ro, từ xa xưa con người đã có các biện pháp như tiết kiệm (*tích cốc phòng cơ, tích y phòng hàn*) hoặc nhờ sự cứu trợ, đùm bọc của cộng đồng (*lá lành đùm lá rách*), v.v. Tuy nhiên, trong nền KTTT, những biện pháp có tính *truyền thống* như trên đã không còn đủ sự an toàn để giúp cho mỗi người có thể tự khắc phục hoặc vượt qua khó khăn khi gặp phải rủi ro trong cuộc sống. Bổ sung vào đó là hệ thống "*chính sách ASXH*" được nhà nước đảm bảo thực thi. Nhà nước thông qua chính sách ASXH để duy trì sự ổn định và phát triển của xã hội. Trong mọi thời kỳ, đảm bảo ASXH luôn là đòi hỏi mang tính *tất yếu khách quan* để nhà nước thực hiện cả chức năng giai cấp và chức năng xã hội của mình.

Qua hơn 25 năm đổi mới Đất nước theo đường lối phát triển KTTT định hướng XHCN, Việt Nam đã đạt được những thành tựu to lớn về KT - XH: *Kinh tế tăng trưởng nhanh, cơ cấu chuyển dịch theo hướng ngày càng hợp lý, thu nhập bình quân đầu người ngày tăng, đời sống của người dân từng bước được nâng lên.* Cùng với những thành tựu đạt được về kinh tế, Nhà nước cũng đóng vai trò rất quan trọng trong việc thực hiện chính sách ASXH cho người dân. Nhiều chính sách ASXH đã được các cơ quan nhà nước nghiên cứu, ban hành và triển khai, qua đó đã góp phần *"thực hiện tiến bộ và công bằng xã hội ngay trong từng bước và từng chính sách*

phát triển” [43, tr.101]. Nhưng cũng do nhiều nguyên nhân chủ quan và khách quan khác nhau mà việc thực hiện chính sách ASXH của Nhà nước đang phải đối mặt với nhiều khó khăn, thách thức: *Tình trạng nghèo đói, bất bình đẳng trong thu nhập ngày càng rõ rệt; quá trình chuyển dịch cơ cấu kinh tế dẫn đến hàng triệu người nông dân không còn đất sản xuất, buộc họ phải di chuyển từ nông thôn ra thành thị để tìm việc làm, chấp nhận cuộc sống bấp bênh và nhiều rủi ro; dân số ngày càng già hoá; cuộc khủng hoảng kinh tế diễn ra trên phạm vi toàn cầu đã dẫn đến tình trạng thất nghiệp, đe dọa đến cuộc sống của nhiều người lao động, nhất là lao động thu nhập thấp, lao động phổ thông, v.v. Hậu quả chiến tranh, tình trạng thất nghiệp, bệnh tật, ốm đau và sự tác động của thiên tai, luôn là nguy cơ đẩy hàng triệu người dân Việt Nam rơi vào cảnh nghèo đói.* Nếu Nhà nước không có chính sách ASXH hiệu quả thì đây sẽ là rào cản và mầm mống của những bất ổn về chính trị, kinh tế và xã hội, ngăn trở quá trình xây dựng một xã hội *"dân giàu, nước mạnh, dân chủ, công bằng, văn minh"* [44, tr.24].

Với đặc trưng chung của một quốc gia đang phát triển, chính sách ASXH và vai trò của nhà nước trong việc thực hiện chính sách ASXH ở Việt Nam vẫn cần tiếp tục nhận thức và hoàn thiện. Vì vậy, việc lựa chọn đề tài *“Chính sách an sinh xã hội và vai trò của nhà nước trong việc thực hiện chính sách an sinh xã hội ở Việt Nam”* làm luận án tiến sĩ Triết học, chuyên ngành Chủ nghĩa duy vật biện chứng và Chủ nghĩa duy vật lịch sử sẽ có cả ý nghĩa về mặt lý luận và thực tiễn sâu sắc.

2. Mục đích và nhiệm vụ nghiên cứu của luận án

2.1. Mục đích nghiên cứu

Trên cơ sở nghiên cứu những vấn đề lý luận chung về chính sách ASXH và vai trò của nhà nước trong việc thực hiện chính sách ASXH, kinh nghiệm quốc tế và thực trạng Nhà nước thực hiện chính sách ASXH ở Việt Nam, luận án làm rõ bối cảnh, phương hướng và những giải pháp chủ yếu nhằm nâng cao vai trò của Nhà nước trong việc thực hiện chính sách ASXH ở Việt Nam hiện nay.

2.2. Nhiệm vụ nghiên cứu

Để đạt được mục đích nghiên cứu nêu trên, luận án có các nhiệm vụ chính như sau:

Thứ nhất, trình bày những vấn đề lý luận cơ bản và kinh nghiệm quốc tế trong việc thực hiện chính sách ASXH và vai trò của nhà nước trong việc thực hiện chính sách ASXH.

Thứ hai, phân tích nội dung cơ bản của chính sách ASXH và vai trò của Nhà nước trong việc thực hiện chính sách ASXH ở Việt Nam hiện nay.

Thứ ba, đề xuất phương hướng và những giải pháp nâng cao vai trò của Nhà nước trong việc thực hiện chính sách ASXH ở Việt Nam hiện nay.

3. Cơ sở lý luận và phương pháp nghiên cứu

3.1. Cơ sở lý luận

Luận án dựa trên hệ thống quan điểm của Chủ nghĩa Mác - Lênin và đường lối của Đảng Cộng sản Việt Nam về phát triển con người, thực hiện chính sách ASXH và vai trò của nhà nước trong thực hiện chính sách ASXH. Ngoài ra, luận án còn kế thừa và phát triển những quan điểm lý luận của các nhà khoa học trong nước và thế giới về những nội dung có liên quan.

3.2. Phương pháp nghiên cứu

Luận án sử dụng tổng hợp các phương pháp nghiên cứu của triết học Mác-Lênin và các phương pháp nghiên cứu cơ bản trong khoa học xã hội như: khái quát hoá, trừu tượng hoá, kết hợp lịch sử - lôgic, phân tích - tổng hợp, quy nạp - diễn dịch, hệ thống - cấu trúc, phân tích tài liệu, v.v. Ngoài ra, luận án còn sử dụng một số phương pháp thu thập thông tin của xã hội học.

4. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu

4.1. Đối tượng nghiên cứu

Đối tượng nghiên cứu của luận án là "chính sách ASXH và vai trò của nhà nước trong việc thực hiện chính sách ASXH".

4.2. Phạm vi nghiên cứu

Luận án giới hạn phạm vi nghiên cứu là những vấn đề lý luận chung về chính sách ASXH, vai trò của nhà nước trong việc thực hiện chính sách ASXH và thực tiễn của nó ở Việt Nam hiện nay. Những số liệu được sử dụng trong luận án được giới hạn chủ yếu từ khi thực hiện đường lối Đổi mới Đất nước (1986) đến nay.

5. Cái mới của luận án

Với tư cách là một công trình nghiên cứu từ góc độ triết học về chính sách ASXH và vai trò của nhà nước trong việc thực hiện chính sách ASXH, luận án có những điểm mới sau:

- Khái quát và hình thành hệ thống lý luận về chính sách ASXH và vai trò của nhà nước trong việc thực hiện chính sách ASXH.

- Cung cấp thông tin, phân tích và đánh giá khái quát về chính sách ASXH ở Việt Nam và vai trò của Nhà nước trong thực hiện chính sách ASXH ở Việt Nam hiện nay.

- Từ góc độ triết học, luận án đã đề xuất một số phương hướng và những giải pháp chủ yếu nâng cao vai trò của Nhà nước trong việc thực hiện chính sách ASXH ở Việt Nam hiện nay.

6. Ý nghĩa của luận án

6.1. Ý nghĩa lý luận

Luận án góp phần làm sáng tỏ thêm những vấn đề lý luận về chính sách ASXH và vai trò của nhà nước trong việc thực hiện chính sách ASXH nói chung và ở Việt Nam nói riêng.

6.2. Ý nghĩa thực tiễn

Luận án có thể sử dụng làm tài liệu tham khảo cho hoạt động nghiên cứu, giảng dạy. Những phương hướng và giải pháp được luận án đề xuất có thể gợi mở cho các cơ quan quản lý có những điều chỉnh phù hợp để thực hiện chính sách ASXH hiệu quả hơn, qua đó góp phần nâng cao vai trò của Nhà nước trong thực hiện chính sách ASXH ở Việt Nam hiện nay.

7. Kết cấu của luận án

Ngoài phần mở đầu, phần kết luận, danh mục tài liệu tham khảo và phụ lục, nội dung của luận án gồm 4 chương, 10 tiết.

CHƯƠNG 1

TỔNG QUAN VỀ TÌNH HÌNH NGHIÊN CỨU

Chính sách ASXH và vai trò của nhà nước trong việc thực hiện chính sách ASXH là những nội dung đã thu hút được sự quan tâm của nhiều nhà nghiên cứu và được luận giải từ nhiều góc độ tiếp cận khác nhau. Vì thế, sự khái quát, đánh giá và phân tích các công trình nghiên cứu có liên quan sẽ giúp cho luận án tránh được sự trùng lặp về góc độ tiếp cận cũng như nội dung.

1.1. Những công trình nghiên cứu về "chính sách an sinh xã hội"

Trong các công trình nghiên cứu về chính sách ASXH, chúng ta có thể khái quát thành một số nhóm vấn đề sau:

1.1.1. Nghiên cứu chính sách an sinh xã hội trong chính sách xã hội

Điểm chung của cách tiếp cận này là nhìn nhận chính sách ASXH như một phần trong hệ thống chính sách xã hội của nhà nước. Chúng ta có thể kể đến một số công trình có cách tiếp cận này như:

Tác giả Bùi Đình Thanh trong công trình “*Những quan điểm lý luận, phương pháp luận và phương pháp nghiên cứu chính sách xã hội*” (Nxb Khoa học xã hội, Hà Nội, 1993) đã phân tích một cách sâu sắc khái niệm "chính sách xã hội" và trình bày những vấn đề *lý luận chung về chính sách xã hội như: Quan điểm, phương pháp luận nghiên cứu chính sách xã hội; tính nhân văn và tính cách mạng trong hoạch định về chính sách xã hội và cơ chế quản lý xã hội; quan hệ giữa chính sách xã hội và dân số, kinh tế cùng các tầng lớp xã hội như phụ nữ, thanh niên v.v...*

Trong công trình “*Một số vấn đề về chính sách xã hội ở nước ta hiện nay*” (Nxb Chính trị quốc gia, Hà Nội, 1993) tác giả Hoàng Chí Bảo đã đề cập đến các vấn đề: *Lý luận chung về chính sách xã hội; cấu trúc chính sách xã hội, quan hệ của chính sách xã hội với các chính sách khác; quan hệ của chính sách xã hội với các tầng lớp, giai cấp xã hội; đổi mới chính sách xã hội trong tình hình hiện nay, v.v.*

Tác giả Đỗ Minh Cương và Mạc Văn Tiến trong công trình “*Góp phần đổi mới và hoàn thiện chính sách bảo đảm xã hội ở nước ta hiện nay*” (Nxb Chính trị quốc gia, Hà Nội, 1996) đã làm rõ một số nội dung của chính sách ASXH qua việc